

بسم الله الرحمن الرحيم^۱

وجه دوم شیخ انصاری بر جریان برائت عقلی در اقل و اکثر ارتباطی

وجه دوم که **شیخ انصاری** اقامه می‌کند بر اینکه در اقل و اکثر ارتباطی نسبت به اکثر برائت عقلی جاری است، این است که می‌فرماید در اقل و اکثر ارتباطی اقل یا تمام واجب است و یا بعضی از واجب است، اینکه شکی در آن نیست اگر نماز بدون سوره در واقع واجب است، این نه جزء تمام واجب می‌شود، واجب نفسی، و اگر نماز ده جزئی واجب باشد، نماز با سوره، این نه جزء می‌شود بعضی از واجب، وجوب منبسط بر این اجزاء است، هر جزئی سهمی از وجوب دارد، بالاخره من الآن علم اجمالی دارم که وجوب اقل برای من مسلم، قطعی و تفصیلی است. یا تمام الواجب است یا بعضی از واجب است. نسبت به اکثر شک دارم سوره واجب است یا نه، فرض این است بیانی ندارم قاعده قبح عقاب بلایان می‌گوید نسبت به سوره عقاب نمی‌شوی لذا از اکثر برائت جاری است.

محقق خوئی در **مصباح الاصول** جزء ۲ ص ۴۲۸ همین دلیل را بازسازی می‌کنند، شاید برخی از اشکالات متصور را با بیان جدیدی دفع می‌کنند و سد خلل می‌کنند و همین بیان را به سبک جدید دلیل قرار می‌دهند بر اینکه در اقل و اکثر ارتباطی نسبت به اکثر برائت عقلی جاری است.

قبل از بیان نگاه ایشان به این دلیل دو مقدمه کوتاه را اشاره می‌کنیم:

مقدمه اول: بارها گفته‌ایم که نظر مشهور این است در اطراف علم اجمالی اگر در جمیع اطراف اصول عملی جاری شود، با معلوم بالاجمال تنافی پیدا می‌کند، جریان اصول در بعضی از اطراف هم ترجیح بدون مرجع است لذا اصول تعارض و تساقط می‌کنند و علم اجمالی منجز است و احتیاط واجب است. اما اگر در بعضی از اطراف اصل عملی به هر دلیلی جاری نبود، نسبت به طرف دیگر اصل عملی جاری می‌شود معارض ندارد، و علم اجمالی حکما منحل می‌شود این را همه مشهور قبول دارند از جمله **محقق خوئی**.

مقدمه دوم: ما در بحث اقل و اکثر برای تحریر محل نزاع هفت نکته را ذکر کردیم، نکته ششم این بود که نزاع در اقل و اکثر در صورتی است که اقل لا بشرط باشد و اکثر بشرط شیء باشد و الا اگر اقل بشرط لا باشد می‌شود دوران امر بین متباینین و از اقل و اکثر خارج می‌شود. بعد از دو مقدمه

بازسازی **محقق خوئی** از دلیل **شیخ انصاری** این است که **محقق خوئی** ابتدا شک در اقل و اکثر را توضیح می‌دهند و می‌فرمایند همه جا در اقل و اکثر شک در اقل به نحو لا بشرط است نسبت به آن قید اکثر، یعنی شک دارم نماز بدون سوره واجب است یا با سوره، اگر نماز بدون سوره واجب باشد آن سوره نه قید است و نه مانع است، به عنوان ذکر و استحباب می‌شود سوره را آورد و آوردنش هم مانع نیست، یعنی شک دارم آیا اقل به نحو لا بشرط نسبت به اکثر واجب است یا نه نماز بشرط انضمام سوره واجب است؟ که اگر سوره واجب نباشد اقل واجب است، مشروط به سوره باشد اکثر می‌شود.

محقق خوئی می‌فرماید در اقل و اکثر ارتباطی دوران امر بین اقل و اکثر از نگاه اصولی یعنی دوران امر بین اطلاق و تقیید، به این معنا که دوران امر است بین اینکه آیا نماز مطلقا واجب است چه سوره باشد یا نباشد یا نماز مقید به سوره واجب است؟ پس یک طرف شک ما اطلاق است، شک دارم نماز مطلقا واجب است چه سوره باشد یا نباشد و یک طرف شک ما شک دارم نماز با سوره واجب است نه بدون سوره. حالا که دوران امر بین اطلاق و تقیید شد مقدمه اول را پیاده کنیم، اگر در هر دو طرف اصول عملی جاری شود تعارض و تساقط می‌کنند و علم اجمالی منجز است. اما اگر اصل عملی در یک طرف جاری باشد علم اجمالی منحل است.

در ما نحن فیه دوران امر است بین وجوب اقل یعنی لا بشرط قسمی و لا بشرط قسمی یعنی اطلاق و بین اکثر که تقیید است نماز مقید به سوره، **محقق خوئی** می‌فرماید یک طرف شک شما که اطلاق باشد اصولی عملی جاری نمی‌شود و محذور دارد، چرا؟ چون اطلاق یعنی رهایی و آزادی، اطلاق یعنی اگر قید را نیاوردی احتمال عقاب نیست که شما قاعده قبح عقاب بلایان

جاری کنید، اصلاً قاعدهٔ قبح عقاب بلا بیان اینجا موضوع ندارد و جاری نمی‌شود. شک داریم نماز آیا مطلقاً واجب است یا مقید به سوره واجب است؟ در آن اطلاق نه برائت عقلی جاری است و نه برائت شرعی، هیچکدام.

برائت عقلی جاری نیست چون معنای اطلاق این است که قید نیست پس آزادی، چه اصلی می‌خواهید جاری کنید؟ برائت شرعی هم جاری نمی‌شود ما قبول داریم اطلاق به جعل شرعی است ممکن است برائت شرعی در آن فرض شود و برائت شرعی بیاید اطلاق را رفع کند، ولی برائت شرعی آنجا جاری می‌شود که در متعلق کلفت و مشقت باشد، شما با «رفع ما لا يعلمون» تکلیف را بردارید. اطلاق معنایش خودش یعنی رهایی و آزاد از قید هستی، شما چگونه می‌خواهید از اطلاق اصل برائت جاری کنید؟ اطلاق که کلفت و مشقت نیست که اصل برائت از آن جاری کنید لذا هیچ اصل شرعی و عقلی از جهت اطلاق جاری نیست، اما نسبت به اکثر که یک طرف شک باشد **محقق خوئی** می‌فرمایند شک در تقیید دارید، شک دارید وجوب نماز منضم به سوره است یا منضم به سوره نیست، آیا در ترکش عقاب هست یا عقاب نیست؟ احتمال تکلیف است، احتمال کلفت است شما از این کلفت برائت جاری می‌کنید هم برائت عقلی و هم برائت شرعی.

عصارهٔ کلام **محقق خوئی** این شد که اقل و اکثر ارتباطی یعنی شک در اطلاق و تقیید با آن بیاناتی که ذکر شد، نسبت به رفع اطلاق نه جای برائت شرعی است و نه جای برائت عقلی است. در طرف شک در تقیید هم برائت عقلی جاری است و هم برائت شرعی جاری است لذا به وجه اتم **محقق خوئی** نگاه **شیخ انصاری** را مستدل کردند و با نگاه اصولی می‌فرمایند در شک در وجوب اکثر برائت عقلی و شرعی جاری می‌شود.

به بیان **محقق خوئی** اشکالاتی وارد است که ما یک اشکال مهم را در کلمات **محقق خوئی** بررسی می‌کنیم تا بعد ببینیم چه باید گفت؟ ادامهٔ کلام خواهد آمد.